

ZOLTAN KERČMAR, EVANGELIČANSKI DUHOVNIK IN INFORMATOR UDV

IVAN RIHTARIČ

¹Upokojen.
E-pošta: ivan.rihtaric@gmail.com.

DOPISNI AVTOR
ivan.rihtaric@gmail.com.

Sprejeto

19. 2. 2023

Izdano

18. 8. 2023

Ključne besede:

Apače,
evangeličanska cerkev,
informator,
okraj,
UDV

Povzetek Na Apaškem polju je živelo z ostalimi iz radgonskega okraja okoli 300 vernikov evangeličanske cerkve. Njihov položaj se je poslabšal v času druge svetovne vojne, ki jo je dokaj spretno vodil Zoltan (Zlatko) Kerčmar (1902-1962). Nova oblast ga je vključila v politično delo v kraju a ga je v začetku marca 1948 aretirala UDV zaradi klevetanja režima. Pod pritiskom je postal sodelavec UDV- informator s kodnim imenom »Matej«. Pisno je poročal o organiziranosti in delovanju vodstva cerkve v Pomurju ter o sedemnajstih družinah z apaškega območja. Poročal je, da so ljudje kritični do številnih ukrepov nove oblasti, predvsem na gospodarskem področju.

1 Življenje Zoltana Kerčmarja

Apaško polje je bilo dokaj skromno poseljeno z osebami, ki so v popisih prebivalstva izpričale, da so evangeličani že pred koncem 19. stoletja (SOR:1880-1900), močnejše pa po koncu Avstro-Ogrske monarhije, oziroma v obdobju med obema svetovnjima vojnama.

Tako je v letu 1931 po rezultatih popisa prebivalstva v tedanji občini Apače, ki je imela 4954 prebivalcev, živelo 199 evangeličanov ali 4,33 % prebivalstva; Apače 36, Črnci 14, Drobotinci 9, Grabe 5, Konjišče 19, Lutverci 8, Plitvica 7, Plitvički Vrh 8, Podgorje 1, Segovci 27, Vratja vas 1, Žepovci 36, Žiberi 27, Trate 1 ter v ostalih krajih na območju Gornje Radgone: 104 evangeličani (Črešnjenci 1, Gornja Radgona 24, Hrastje-Mota 3, Ivanjci 8, Kraljevci 3, Murščak 3, Očeslavci 6, Okoslavci 7, Orehovci 2, Police 1, Radenci 5, Rihtarovci 16, Sveti Jurij ob Ščavnici 4, Ščavnica 14, Šratovci 1, Terbegovci 1 in Zbigovci 5 (BG:1937) . Tako so bili skupaj na obravnavanem območju 303 evangeličani, oziroma dve tretjini na apaškem in tretjina na območju Gornje Radgone.

Prebivalci, ki so se opredelili za evangeličane na Apaškem območju v obdobju med obema vojnama so bili v večini prekmurški priseljenci že pred in predvsem po prvi svetovni vojni. V Prekmurju so prodali svoja posestva, pa tudi povratniki iz Amerike so s privarčevanim denarjem kupili posestva na Apaškem polju.

Tako je v letu 1929 dozorela želja po ustanovitvi evangeličanske občine. Ustanovljena je bila 1.11.1929 evangeličanska samostojna verska občina Apače. V letu 1931 so kupili stanovanjsko hišo bivšega šolskega upravitelja (Schaub) z 1,5 ha zemljišča v Apačah. Stanovanjsko hišo so preuredili v molilnico, ostali del zemljišča pa v lastno pokopališče. Za ves ta projekt se je apaška verska občina zadolžila z najemom posojilom pri Občinski hranilnici v Murški Soboti za 220.000 dinarjev. Vračanje posojila je bila velika obremenitev za cerkev, ki je štela okoli 300 članov. Pred letom 1941 sta bili le dve nemški družini v apaški evangeličanski skupnosti, ena pa je bila izseljena v letu 1946, druga pa se je umaknila že med drugo svetovno vojno v Nemčijo. Nemci so v letu 1941 izselili med drugim tudi 13 evangeličanskih družin, v Bosno in na Hrvaško, a so se vsi, razen dveh oseb (ena je na Hrvaškem bila ubita, druga je tam umrla 1945) vrnili.

V obdobju nemške okupacije je bila apaška cerkev priključena k mariborskemu evangeličanskemu senioratu, po letu 1945 pa nazaj k prekmurskemu evangeličanskemu senioratu v Murski Soboti (ARS). Delovanje apaške evangeličanske cerkve je povezano od samega njenega začetka z evangeličanskim duhovnikom Zoltanom Kerčmarjem. Rojen je bil 30. maja 1902 v Križevcih v 1902 v Križevcih na Goričkem (Prekmurje). Osnovno šolo je obiskoval v domačih Križevcih, meščansko šolo pa v Murski Soboti od 1913. Bil je začasni administrator pri notarju v Križevcih. Izredno je dokončal gimnazijo in se pri očetu še izučil za krojača. Domači evangeličanski duhovnik Vladimir Darvaš ga je vzpodbudil za študij na protestantski šoli na Koroškem v Avstriji, od koder se je po dveh letih vrnil v domači kraj. Leta 1932 je opravil izpite za evangeličanskega duhovnika in bilo prefekt v evangeličanskem dijaškem domu v Murski Soboti z mesečno plačo 600 din. Pomagal je tudi pri duhovniških delih v Martjancih in Apačah (ARS).

Junija 1932 je kot mlad evangeličanski duhovnik začel najprej pomagati apaški cerkvi ob nedeljah, potem pa naslednje leto, po preselitvi konec oktobra, prevzel v celoti v upravljanje evangeličansko občino v Apačah. Leta 1934 se je poročil, rodili so se mu trije otroci, sinova (1935 in 1939) ter hči (1942). Med tednom je poučeval verouk na šolah v Apačah, Stogovcih, Sveti Ani, Radencih in na meščanski šoli v Gornji Radgoni, saj ga je za ta dela (honorarni katehet) imenovala banska uprava iz Ljubljane.

V času nemške okupacije je sicer deloval še naprej kot evangeličanski duhovnik, premoženje evangeličanske občine je bilo zaplenjeno in šele po večkratnih intervencijah višjih evangeličanskih cerkvenih oblasti, ji je bilo premoženje vrnjeno. Bil je ostro kontroliran od nemških oblasti; dobil je izkaznico nemškega varovanca (*»Schützangehöriger«*) ter 1. julija 1943 še zeleno karto *»Steierischer Heimatbund«*. Plačo je dobival iz evangeličanskega Višjega cerkvenega sveta z Dunaja, saj so imeli v priključeni Avstriji evangeličanski duhovniki svoje mesečne plače urejene strogo centralistično. Po prijavi nekega apaškega evangeličanskega vernika 1944, da poučuje, mašuje in pridiga v slovenskem jeziku, je v začetku leta 1945 izgubil plačo in do konca vojne preživel sebe in družino predvsem s čebelarstvom, bil pa je prisilno pritegnjen k administrativnemu delu v apaškem *»Volksturm«*.

Po nemški kapitulaciji je bil vključen takoj, na pobudo partizana Leopolda Sukiča iz Podgrada, z aktivistoma Bogovičem in Budjo, v delo OF. Bil je vključen v Narodno zaščito in postal prosvetni referent v OF. Organiziral je mladino, petje partizanskih

pesmi, knjižnico in pomagal v administraciji v krajevnem odboru, dokler se niso vrnili slovenski učitelji in prevzeli te kulturno-prosvetne naloge., sam pa je še naprej strokovno vodil čebelarstvo in lovsko društvo v Apačah (EL: 1978). Javno tožilstvo za okraj Radgona je 7. februarja 1948 dobilo predlog pooblaščenstva uprave državne varnosti za radgonski okraj, da je bil Zlatko Kerčmar priprt po nalogu pooblaščenstva UDV za radgonski okraj, *»ker je blatil ter propagiral v javnem lokalu proti naši ljudski oblasti«*. Aretirali so ga organi UDV za okraj Murska Sobota 3.2.1948 ter ga predali radgonski UDV 5.2.1948. Prijavila sta ga Janez Rituper, poverjenik za finance pri OLO Murska Sobota in Ernest Olas, uslužbenec OLO M. Sobota, po živahni popoldanski debati v mestnem podjetju, gostilni *»Turist«* v Murski Soboti.

Po priprtju v Gornji Radgoni je bil Zlatko Kerčmar verbovan (pridobljen) za sodelovanje z UDV dne 10.2.1948 ter registriran 10 dni kasneje kot informator (šifra 1a) s številko 13810. Dobil je tajno ime sodelavca UDV - *»Matej«*. UDV mu je zadala dve nalogi, ki ju je vestno izpolnil in sicer: UDV je posredoval originalni *»Zapisnik konference višjega foruma njegovega evangelijskega posvetovanja«* in *»Referat o evang. cerkvi evangeličanske veroizpovedi v Prekmurju«*.

Kot dober poznavalec razmer na Apaškem polju in kot evangeličanski duhovnik se je veliko gibal po terenu, obiskoval ljudi na domovih in pri tem za UDV v Gornji Radgoni podrobno pisno poročal o njihovem političnem prepričanju in odnosu do ljudske oblasti in svoja poročila podpisoval kot Matej. Poročal je, da so ljudje nezadovoljni z visokimi davki, obvezno oddajo, zaplembami in prisiljevanja za vstop v zadrage, saj je kmet tradicionalno navezan na zemljo. Poročal je, da so prebivalci Apaškega polja skeptični do gradnje zadružnih domov, saj *»s tem se kmetje preobremenjujejo s plačili«*. Poudaril pa je, da so z oblastjo bolj zadovoljni delavci in nepreskrbljene osebe *»in kažejo večjo voljo za žrtvovanje, vdanost in sodelovanje«*.

V sredini decembra 1948 je bil na sedežu murskosoboškega seniorata konferenca, o kateri je poročal »Matej«; na konferenci so razpravljali o verskih zadevah., saj so zbrani poslušali poročili seniorja Lutharja in blagajnika Vendelina Lipaja ter e seznanili o uradnem odstopu seniorja in o razpisu novih volitev do konca januarja 1949. Sprejeli so tudi sklep, da bodo izdajali »Evangelijski Verski Poročevalci«. Za člana uredniškega odbora je bil imenovan tudi Zlatko Kerčmar.

Kerčmar je najpodrobneje poročal UDV o razmerah med kmečkim prebivalstvom v Apaški dolini v začetku leta 1949, ko so postajale vedno hujši problem kraje živine pri kmetih v Črncih in Žepovcih. Na obiskih pri ljudeh, kamor se je odpravil v času kmečkega praznika (koline) so mu dokaj nezaupljivo namigovali na morebitne tatove (cigani iz Konjišča, tatovi iz Avstrije ali celo vojaki iz stražnice KNOJ v Konjišču) Glede na bližino državne meje z Avstrijo je UDV naročila Kerčmarju, da poroča o ljudeh, ki imajo sorodnike v Avstriji. Ta je sestavil natančen seznam za 17 družin – iz: Apač (6 družin: Šandor Feliks, Peterka Ana, Maser Kristina, Štajer Ferdinand, Vrečič Marija in Hamer Ivan), Segovc (2 družini: Temlin Miha in Škrilec Franc), Lutverc (2 družini: Novak Miha in Vrečič Ivan), Lešan (1 družina: Črnko Franc), Črnc (2 družini: Kuronja Franc in Konrad Fridl), Žepovc (2 družini: Kiselak Ivan in Sever Ana), Žiberč (1 družina: Barbarič Franc) in Janhove (1 družina: Ferik Anton) in ga posredoval UDV v Gornjo Radgono. Seznam je dokaj natančen s podatki za posamezne družine in jih je lahko pridobil samo s skrbnim terenskim delom med prebivalstvom in deloma iz svoje duhovniške službe. K omenjenemu seznamu je dodal za vsako družino še podrobne podatke. Družine so imele izseljene sorodnike v Radkersburgu /Radgona, Grazu /Gradec, po ostali Avstriji in v Nemčiji. Za vse predstavljene domače družine na Apaškem polju ob koncu navaja, da so z novo ljudsko oblastjo nezadovoljne, saj »povsod se sliši kritika, godrnjanje in oporekanje, itd. ...«. Za te ljudi ugotavlja, da »so starokopitni, ne morejo in nočejo razumeti novega časa...njih stari egoizem se noče prilagoditi k novemu socializmu. Vse bi radi imeli in nič dali. Želijo si stare dobe nazaj..., kritizirajo pomanjkanje industrijskega blaga in se bojijo nove vojne«. V poročilu je omenil, da so »kolonisti in borci še skoro hujši kot pa domačini, ki se v javnosti utak ne upajo tako kakor oni«. Da se bodo zadeve uredile, kot je zapisal, »bo potrebnega mnogo pouka, dokaza, potrpežljivosti in žrtvovanja«.

Kerčmar je UDV poročal tudi o imenih funkcionarjev med nemško okupacijo Apaške doline, ki pa so bili obsojeni, izseljeni ali pobegli že leta 1945: Kern Jožef (trgovec iz Lutverc), Tomaž Simenčič (župan Apač iz Lutverc), Pajdaš Oton (upravnik veleposestva Črnci), Hanžekovič Jožef (kmet iz Lutverc) in Kolmanič Rihard (kmet iz Segovc) -oba komandirja Volkssturma, Markovič Ivan (ključavničar iz Apač) in Šturcer Ivan (kmet iz Apač)-oba člana NSDAP, aretirana 1945 in že obsojena, Probst Franc (matičar iz Lutverc).

Spomladi 1949, po rednem letnem finančnem zboru evangeličanske verske občine v Apačah, je Kerčmar podal natančno oceno o političnem razpoloženju med prebivalstvom Apaške doline; kmetje so zelo nasprotovali zadrugi, saj so smatrali, da kmetijske obdelovalne zadruge ne pridelajo več kot zasebni sektor, da so obvezne oddati manj pridelkov kot zasebni kmetje ter da jih *»mnogo naseljenih kranjskih kolonistov«* dodeljena posestva in se vračajo v svoje domače kraje, samo da bi izognili prisiljevanju za vstop v zadruge. Posebej se je pojavljalo nezadovoljstvo med bivšimi borci. Mnogi so se odločili in so se raje zaposlili na državnem posestvu ali bi pa želeli oditi v tovarne. Glede razumevanja mednarodnih dogodkov je bilo prebivalstvo v stalnem strahu pred izbruhom nove vojne. Prebivalstvo je v splošnem odobravalo politiko Jugoslavije do Sovjetske zveze oz. do pritiska držav kominforma. Med ljudmi se je celo pojavljalo prepričanje, da vidijo *»v taki politiki že konec komunizma in pridruženje Tita k zapadlemu bloku«* (Rd: 1949).

Zoltan Kerčmar (*»Matej«*), je za UDV za okraj Gornja Radgona posredoval veliko uporabnih podatkov o političnem razpoloženju ljudi na izrazito agrarnem območju Apaškega polja ter o povezanosti ljudi z obeh bregov reke Mure in o ilegalnih prehodih meje. Za UDV je bil uporaben in zanesljiv informator, saj je njegova cerkvena občina imela sicer le okoli 1 % prebivalcev okraja, a so vsi ti ljudje - verniki živeli za novo oblast in UDV v občutljivem obmejnem območju.

Kako so bila njegova poročanja objektivna UDV ni posebej preverjala. Iz drugih dostopnih virov pa lahko vidimo, da je ob poročanju o predvojnem stanju v evangeličanski občini Apače o predvsem finančnih zadevah (višina najetega posojila, darovi organizacij in posameznikov) izpustil ali prikazal celo napačno v časopisu Düşevni list. To je bil prekmurski evangeličanski mesečnik, ki je izhajal od 20. decembra 1922 do 20. novembra 1941.

Odnos komunističnega režima do evangeličanske cerkev na Apaškem polju je bil v primerjavi z katoliško cerkvijo nekoliko drugačen. Milejši odnos je nedvomno izhajal iz dejstva, da je evangeličanska verska skupnost predstavljala le slab odstotek prebivalstva v okraju., v primerjavi s katoliško skupnostjo, kateri pa je pripadala večina prebivalstva.

2 Povzetek

Rojen je bil 30.maja 1902 v Križevcih na Goričkem, umrl pa 10.avgusta 1962 v Apačah, kjer je tudi pokopan na evangeličanskem delu apaškega pokopališča. Osnovno šolo je dokončal v domačem kraju, meščansko v murski soboti in gimnazijo. Na Koroškem v Avstriji je dokončal »*biblijske študije*« in bil prefekt v dijaškem domu v Murski Soboti Leta 1933 se je za stalno preselil Apače in tam vodil evangeličansko skupnost. Poučeval je verouk po osnovnih šolah (Apače, Stogovci, Sv. Ana in Radenci) ter na meščanski šoli v Gornji Radgoni. Apaška cerkvena skupnost je imela v predvojnem času okoli 300 vernikov v 17.krajih tedanjega območja Gornje Radgone.

Med drugo svetovno vojno je bila apaška molilnica dvakrat zaplenjena a je dosegel s pomočjo seniorja Johanna Barona ponovno lastništvo in dovoljenje za delovanje, a bil pri tem skrbno nadzorovan. Vseeno je dobil status nemškega varovanca in julija 1943 tim. zeleno karto Štajerske domovinske zveze. Januarju 1945 je izgubil službo in plačo zaradi »*poučevanja, maševanja in pridig v slovenskem jeziku*«.

Maja 1945 je bil vključen v delo OF, narodne zaščite, postal je prosvetni referent, organiziral mladino, kulturno delo – knjižnica ter vodil čebelarstvo in lovsko društvo. Februarja 1948 ga je aretirala UDV v Murski Soboti. Bil je predan UDV v Gornjo Radgono kjer je bil v priporu pridobljen (»*verbovan*«) za informatorja UDV ter dobil kodno ime »*Matej*«. UDV je moral poročati o delovanju evangeličanske cerkve v Pomurju ter o političnem prepričanju in odnosu ljudi na terenu do ljudske oblasti. Aprila 1949 je pisno poročal UDV o 17.družinah iz 8. vasi apaškega območja, ki so bile dokaj nezadovoljne z gospodarskimi in političnimi ukrepi oblasti.

Oblast je evangeličansko cerkev in njene vernike nadzorovala milejšje, saj je bilo vernikov le dober odstotek prebivalcev v radgonskem okraju, za razliko od nadzorovanju katoliške cerkve, predvsem njenih duhovnikov in kmečkega prebivalstva

Literatura

ARS (Arhiv Republike Slovenije); AS 1931, MF Rd 001 do Rd 008 (dokumenti UDV)

SOR (Steierische Orts-Repertorium für 1880,1890,1900,1910), Graz

BG; Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.marta 1931.godine, Beograd 1937